

Sarah Taylor

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu

Wydział Studiów Edukacyjnych

ORCID: 0000-0003-4944-182X

BHW 45/2021

ISSN 1233-2224

DOI: 10.14746/bhw.2021.45.7

Koncepcja edukacji uniwersyteckiej Johna Henry’ego Newmana

Abstract. John Henry Newman’s Concept of University Education

The functioning of today’s universities has been influenced by centuries of changing educational concepts. The aim of the article is to describe and examine one of them – the concept of university education by John Henry Newman, which was created in the second half of the 19th century. Newman described his educational ideal, which he wanted to put into practice while being rector of the Catholic University of Ireland in Dublin. He stated that the function of the university must be broad, it should include both practical studying and learning universal knowledge as well as the comprehensive development of students. Newman built this concept on the basis of personal beliefs, his Christian faith and ties with the Catholic and Anglican churches and experiences from studying at the University of Oxford. The article analyses the works of Newman and explores the foundations of his educational concept.

Keywords: Victorian era, university education, John Henry Newman, Oxford movement

John Henry Newman i Oxford Movement

Z perspektywy czasu widać, że edukacja uniwersytecka cechuje się dużą zmiennością, uzależniona jest bowiem od wewnętrznych i zewnętrznych czynników, które wpływają na jej kształt i funkcjonowanie. Uwikłanie edukacji w politykę i religię okazało się faktem na uniwersytetach zarówno w Anglii, jak i na całym świecie. Obrazuje to doskonale biografia i dokonania Johna Henry’ego Newmana. W jego czasach, w epoce wiktoriańskiej, polityka, a zwłaszcza religia miały duży wpływ na dobór wykładowców i rekrutację studentów, na finansowanie kolegiów. Religia stanowiła o części funkcjonowania uniwersytetów, a wszelkie zmiany w tym zakresie wprowadzały zamęt na uczelniach wyższych. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie i analiza koncepcji edukacji, którą w drugiej połowie XIX wieku stworzył John Henry Newman. Zarówno jego prywatne życie, jak

i zawodowe osiągnięcia pozwalają dostrzec źródła oraz idee dotyczące wyróżniającej się wśród edukacji pragmatycznej rewolucji przemysłowej innej, częściowo nowej koncepcji uniwersytetu.

John Henry Newman wpisał się w historię uniwersytetów angielskich i Kościołów anglikańskiego i katolickiego jako bardzo ważna postać. Początki jego życia nie wyróżniły się niczym szczególnym, z pewnością jednak istotne znaczenie w wyborze drogi życiowej odgrywało wykształcenie, które miał możliwość uzyskać. Urodził się 21 lutego 1801 roku w Londynie jako najstarszy syn z szóstki dzieci Johna i Jemimy Newman¹. Wychowywał się w środowisku anglikańskim i w wieku siedmiu lat rozpoczął swoją edukację w Ealing School, prywatnej szkole z internatem. Szkołę tę ukończył w 1816 roku, w tym samym czasie pod wpływem jednego z nauczycieli przeżył swoiste nawrócenie na ewangelicyzm i było to dla niego początkiem osobistego życia religijnego mającego w późniejszych latach wpływ na całe jego życie².

Lata 1817–1820 Newman spędził, kształcąc się w Trinity College na Uniwersytecie Oxfordzkim, następnie w 1822 roku został wykładowcą w Oriel College, co wiązało się także z powrotem do anglikanizmu³. W czasie pobytu na Oxfordzie Newman postanowił wstąpić do duchowieństwa Kościoła anglikańskiego, w 1824 roku przyjął święcenia diakonatu i został wikarym w jednej z oxfordzkich parafii, rok później przyjął święcenia kapłańskie⁴. W 1828 roku został wikarym tzw. University Church, czyli parafii St Mary the Virgin w Oxfordzie⁵. Jego kazania i wykłady cieszyły się ogromną popularnością wśród studentów, zasłynął z elokwencji i odczytania, pięknego głosu i znakomitego doboru słów, lubił prowokować i zmuszać do myślenia surowością swoich słów⁶ – Newman pokazywał studentom to, co stało się później charakterystyką jego poglądów – łączenie wiary i rozumu⁷.

Następne lata były dla niego czasem rozwoju osobistej wiary i religijności. Newman czerpał wiele z pism Ojców Kościoła, dużą wagę przywiązując do tworzonych po grecku pism tzw. Ojców Aleksandryjskich⁸. Fascynacja sakramentami, ułożeniem roku liturgicznego i doktrynami katolickimi oznaczała zwrócenie się z Low-Church („niskiego” Kościoła anglikańskiego – ewangelicznego, silnie opartego na protestantyzmie) do High-Church („wysokiego” Kościoła anglikańskiego – nurtu czerpiącego wiele z katolicyzmu

¹ E. Duffy, *John Henry Newman: A Very Brief History*, London 2019, s. VIII.

² I. Ker, *John Henry Newman: A Biography*, Oxford 2010, s. 3.

³ E. Duffy, op. cit., s. 3-4.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem, s. IX.

⁶ Ibidem, s. 5.

⁷ I. Ker, *Następnym Doktorem Kościoła powinien zostać John Henry Newman*, <https://wszystkoconajwazniejsze.pl/o-ian-ker-nastepnym-doktorem-kosciola-powinien-zostac-john-henry-newman/>, 2019 [dostęp: 1.05.2022].

⁸ I. Ker, *John Henry Newman...*, op. cit., s. 49-53.

w zakresie roku liturgicznego, sakramentów, szat liturgicznych i ilości symbolizmu, a czasem nawet wprowadzając celibat⁹. Jego rozważania na temat źródła prawdy, rozumienia prawdy religijnej i początków Kościoła przyczyniły się do wielu refleksji w temacie sporu teologicznego pomiędzy Kościołem katolickim a anglikańskim.

W latach 30. Newman, Edward Bouverie Pusey, John Keble, Robert Wilberforce, Charles Marriott, Richard Hurrell Froude, Isaac Williams i William Palmer rozpoczęli the Oxford Movement (Ruch Oxfordzki)¹⁰. Byli to w większości absolwenci Oriel College (jednego z najlepszych kolegów Oxfordu na początku XIX wieku), których łączył wspólny cel: udowodnienie, iż to Kościół anglikański wywodzi się (pod względem doktryny) bezpośrednio z pierwszego Kościoła powstałego na początku naszej ery, a to wiązało się także z wprowadzaniem High-Church do anglikanizmu¹¹. Newman chciał zapoznać szerszą publiczność ze swoimi inspiracjami w temacie rozważań religijnych i teologicznych, co zrealizował, wydając książkę dotyczącą początków Kościoła oraz źródeł teologii katolickiej i anglikańskiej – *The Arians of the Fourth Century*¹². Następną jego publikacją były artykuły o Ojcach Kościoła, później zebrane w książkę o tytule *The Church of the Fathers* (Kościół Ojców)¹³. Poza silnym zainteresowaniem wspomnianymi wcześniej Ojcami Aleksandryjskimi, Newman czerpał wiele także od późniejszych teologów. Jedną z jego inspiracji był George Bull (1634–1710), biskup anglikański, który również wiele pisał na temat początków Kościoła i historycznego postrzegania teologii, a w szczególności bronił doktryny o Trójcy¹⁴.

Za początek Ruchu Oxfordzkiego Newman uważał rok 1833, gdy John Keble wygłosił słynne kazanie zatytułowane *National Apostasy*, o odstępieniu narodu od prawdziwego Kościoła i wiary (mając na myśli odstępienie od kościoła apostołskiego, z pierwszych wieków naszej ery)¹⁵. Oxford Movement, stanowiący ruch zarówno intelektualny, jak i społeczny¹⁶, odniósł ogromny i niespodziewany sukces, dokonując częściowej transformacji Kościoła anglikańskiego w zakresie teologii, głoszenia kazań, i nawet stylu architektonicznego, przemieniając część Kościoła w stylu kultu zbliżonym do katolickiego. Ważnym dziełem Newmana i innych działaczy z czasów Oxford Movement były ich traktaty (stąd też nazwa *tractarianism*, używana do określania tego ruchu)¹⁷, w których

⁹ O. Chadwick, *The Mind of the Oxford Movement*, Stanford 1960, s. 14.

¹⁰ R.W. Church, *The Oxford Movement: Twelve Years, 1833–1845*, London 1891, s. 30.

¹¹ C.B. Faught, *Oxford Movement: A Thematic History of the Tractarians and Their Times*, Philadelphia 2003, s. 9.

¹² J.H. Newman, *The Arians of the Fourth Century*, Cambridge 1991.

¹³ J.H. Newman, *The Church of the Fathers*, London 1868.

¹⁴ E. Duffy, op. cit., s. 28.

¹⁵ R.W. Church, op. cit., s. 82.

¹⁶ P. Karpiński, *Kardynał John Henry Newman*, Kraków 2008, s. 18.

¹⁷ Traktaty były zbierane w kolejnych publikacjach o tytule: *Tracts for the Times*, wydawane w Oxford i Londynie od początku istnienia Oxford Movement. Komentarz Newmana dotyczący traktatów, ostatni przed

próbowano dokonywać interpretacji dokumentów Kościoła anglikańskiego w taki sposób, by były one odpowiednie dla teologii wywodzącej się z początków Kościoła i pism Ojców Kościoła, które były dla Ruchu Oxfordzkiego podstawą teologii chrześcijańskiej ogólnie, nie tylko katolickiej¹⁸. Newman i Pusey współpracowali przy projekcie tłumaczenia pism najważniejszych teologów wczesnego Kościoła na język angielski, co uważali za istotne ze względu na chęć wskazania, który z XIX-wiecznych Kościołów realnie jest najbliższy teologii Ojców Kościoła, traktowanych jako fundament teologii¹⁹.

W 1839 roku, podczas studiowania kolejnych pism z początków Kościoła, Newman po raz pierwszy przyznał się sobie i znajomym z Ruchu Oxfordzkiego do swoich wątpliwości co do Kościoła anglikańskiego w kontekście teologii Ojców Kościoła, co naturalnie skłaniało go ku Kościołowi katolickiemu²⁰. W celu uspokojenia samego siebie i swoich naśladowców w 1840 roku opublikował artykuł *Catholicity of the Anglican Church* (Katolicyzm Kościoła anglikańskiego), mający na celu udowodnienie, iż Kościół anglikański teologicznie jest częścią Kościoła katolickiego²¹. Poszukiwania Kościoła najbliższego naukom Ojców Kościoła i teologii początków Kościoła, uwikłane w wątpliwości po stronach zarówno anglikanizmu, jak i katolicyzmu, zakończyły się dla Newmana w dość oczywisty sposób: w 1845 roku Newman oficjalnie nawrócił się na katolicyzm²². Uznając za ideał początki Kościoła, Newman wybierał, co jest temu ideałowi bliższe. Mimo to uważał on, iż katolicyzm dość mocno różni się od wyznaczonego przez siebie ideału, więc w takiej sytuacji zarówno dla anglikanów, jak i katolików nie był idealnym wiernym, akceptującym z góry wszystko, co wygłosi arcybiskup lub papież. Od tego momentu Newman rozwijał swoją katolicką karierę w wielu aspektach: wygłaszając kazania, wykładając na uczelniach wyższych, publikując kolejne artykuły i książki. Jeszcze za swych anglikańskich czasów był bardzo znaną osobą w Anglii, a wraz z upływem czasu i nawróceniem na katolicyzm zyskiwał także międzynarodową sławę, choć nie zawsze akceptację.

W 1854 roku Newman został rektorem nowo powstałego *Catholic University of Ireland* w Dublinie²³. Wcześniej, podczas tworzenia tam uniwersytetu, zasłynął przede wszystkim ze swoich wykładów na temat edukacji, nazywanych *University Discourses*, które miały wskazać koncepcję Newmana dotyczącą celów i istoty edukacji wyższej²⁴. Te wykłady Newman dopracował i opublikował w całości pod tytułem *The Idea of Uni-*

jego wstąpieniem do Kościoła katolickiego: J.H. Newman, *Tract 90: On Certain Passages in the 39 Articles*, London 1841.

¹⁸ E. Duffy, op. cit., s. 10.

¹⁹ Ibidem, s. 31.

²⁰ Ibidem, s. 33–34.

²¹ Ibidem.

²² Ibidem, s. 35.

²³ T.W. Moody, *The Irish University Question of the Nineteenth Century*, "History" 1958, nr 43(148), s. 90–109.

²⁴ E. Duffy, op. cit., s. 81.

versity w 1873 roku²⁵. Rola Newmana w Irlandii nie była prosta, nie odnalazł tam pełni zrozumienia dla swoich koncepcji edukacji chrześcijańskiej w kraju bardzo katolickim, pogrążonym w skutkach Wielkiego Głodu i potrzebującym większego zakresu kształcenia utylitarnego, więc nie został on w Irlandii długo.

W 1863 roku Newman opublikował jedno ze swoich słynniejszych dzieł stricte katolickich – *Apologia Pro Vita Sua*²⁶. Ta książka, będąca swoistą autobiografią życia duchowego, tłumaczącą osobistą drogę intelektualną Newmana w nawróceniu na katolicyzm, szybko stała się znaczącą pozycją dla katolickiego świata Anglii, lecz nie każdy ją akceptował. Newman nieustannie poszukiwał istoty chrześcijaństwa, uważnie poznając jego rozwój i znaczenie od pierwszych wieków chrześcijaństwa²⁷. Nie stronił od wygłaszania swoich opinii, łącznie z niezbyt subtelnym zdaniem na temat odrzucania słów papieża w sytuacjach wyjątkowych²⁸, które przez część angielskiego duchowieństwa katolickiego były oceniane jako „oxfordzki przeszczerp w świat Kościoła”²⁹. Po wielu perturbacjach z władzami Kościoła katolickiego w Anglii, w 1879 roku zgodnie z decyzją papieża Leona XIII (1810–1903) Newman został kardynałem³⁰. Jako kardynał nie publikował już zbyt wiele, zaczął podupadać na zdrowiu i po kilku latach ciągłych się chorób zmarł 11 sierpnia 1890 roku³¹.

John Henry Newman pozostawił po sobie ogromne dziedzictwo obejmujące zarówno anglikanizm, jak i katolicyzm. Oxford Movement i ukształtowanie High-Church w Kościele anglikańskim, wiele literatury z zakresu teologii, religii i edukacji, jego prywatne listy dające wgląd w osobiste poglądy i rozważania oraz charakterystyczne dla Newmana połączenie wiary i rozumu ukazujące się we wszystkich jego dziełach przyczyniły się do jego dwojakiej reputacji, wymieszanych pozytywnych i negatywnych opinii na temat jego życia i działań. 13 października 2019 roku John Henry Newman został ogłoszony w Watykanie świętym przez papieża Franciszka³².

Idea uniwersytetu według Johna Henry'ego Newmana

Gdy w 1852 roku John Henry Newman rozpoczął w Dublinie pierwszą serię pięciu wykładów na temat edukacji, nie mógł zakładać, że jego słowa, później opublikowane,

²⁵ Ibidem, s. 82.

²⁶ Ibidem, s. 15.

²⁷ J. Honoré, *Mysł Johna Henry'ego Newmana*, tłum. C. Mazurek, Lublin 2019, s. 64.

²⁸ J.H. Newman, *List do Księcia Norfolk. O sumieniu*, tłum. A. Muranty, Bydgoszcz 2002, s. 41.

²⁹ E.S. Purcell, *Life of Cardinal Manning*, London 1896, s. 323.

³⁰ E. Duffy, op. cit., s. 91.

³¹ Ibidem, s. XXI.

³² Obrzęd kanonizacji pięciu błogosławionych 13 października 2019, <https://press.vatican.va/content/sala-stampa/it/bollettino/pubblico/2019/10/13/0792/01629.html#en> [dostęp: 13.10.2021].

odbijają się tak szerokim echem w świecie uczelni wyższych³³. Były to rozważania dotyczące natury i celów edukacji wyższej, które znacznie różniły się od powstającego w XIX wieku szerokiego nurtu edukacji utylitarnej³⁴. Wykłady cieszyły się ogromną popularnością wśród Irlandczyków, którzy tłumnie przychodzili wysłuchać filozofii edukacyjnej Newmana³⁵. Z czasem wybrane wykłady, wraz z kolejną częścią rozważań, zostały opublikowane pod tytułem *The Idea of a University* (Idea uniwersytetu) i dzieło to do dziś jest uznawane za jeden z wzorców i podstaw do dyskusji na temat istoty edukacji wyższej.

Newman nie był zwolennikiem nauczania pragmatycznego, opartego tylko na wąskiej praktyce i specjalizowaniu się w jednej dziedzinie. Uważał, że uniwersytety powinny być miejscem poszerzania horyzontów, pracy nad sobą i kształtowania swojej postawy etycznej, tworzenia kultury³⁶. Wychodził z założenia, że wzrost wiedzy nie przyczynia się do rozwoju moralności w kontekście edukacji, co było dla niego istotne z perspektywy religijnej, i potępiał tym samym wiele ówczesnych utylitarnych koncepcji na edukację³⁷.

The Idea of a University jako książka powstała z połączenia dwóch oddzielnych serii wykładów wygłoszonych przez Newmana. Połączenie i wydanie tych treści nastąpiło dwadzieścia lat po pierwszych wykładach – w 1873 roku. Pierwsza część, nazwana *University teaching* (Kształcenie uniwersyteckie), składa się z dziewięciu wykładów na temat wiedzy, jej kontekstów i jej znaczenia. Druga część, *University subjects, discussed in occasional lectures and essays* (Przedmioty uniwersyteckie), obejmowała szerokie omówienie treści kształcenia uniwersyteckiego zebrane w dziesięciu wykładach.

Na samym początku rozważań Newman określił dwa podstawowe założenia dotyczące edukacji wyższej: uniwersytet ma być miejscem nauczania uniwersalnej wiedzy, a jego celem nie ma być nauka dla samego zdobywania wiedzy, lecz wszechstronny rozwój³⁸. Ponadto brytyjski ideał gentlemana Newman rozbudowuje o wartości chrześcijańskie i osobiste przywiązanie do Kościoła katolickiego³⁹. Newman rozwijał swoją koncepcję na bazie osobistych przekonań i na swoich oxfordzkich doświadczeniach, zarówno jako student, jak i wykładowca. Do tego rzecz jasna wykłady te były mocno powiązane z wiarą katolicką i edukacją chrześcijańską, która miała mieć miejsce na katolickim uniwersytecie: religia i poznanie Boga były podstawą wiedzy i nauki poznawanej przez człowieka. Teologia w jego koncepcji była spoiwem łączącym wszystkie inne nauki, nie miała być

³³ W. Ward, *The Life of John Henry Cardinal Newman*, t. 1, London 1912, s. 316.

³⁴ W. Surmiak, *Johna Henry'ego Newmana teoria edukacji katolickiej*, „Roczniki Teologiczne” 2021, t. 68, z. 3, s. 95–113.

³⁵ W. Ward, op. cit., s. 317.

³⁶ K.M. Cwynar, *Idea uniwersytetu w kulturze europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2005, nr 2; s. 46–59.

³⁷ S. Obirek, *Nowe spojrzenie na koncepcję uniwersytetu Johna Henry'ego Newmana*, „Człowiek i Społeczeństwo” 2021, t. 52, s. 107–122.

³⁸ J.H. Newman, *The Idea of a University*, Overland Park 2020, s. 6.

³⁹ Ibidem, s. 7.

traktowana jako zbędna i niepraktyczna⁴⁰. Newman uważał, iż umysł ludzki stale ocenia i klasyfikuje otrzymane informacje, formułuje sądy o rzeczach, co dzieje się przez pryzmat posiadanych już informacji, w tym teologii, oraz poprzez skojarzenia i porównywanie⁴¹.

Pierwsza część książki, poświęcona istocie wiedzy, rozpoczyna się od rozpatrzenia kwestii religii i zaangażowania autorytetu kościelnego w funkcjonowanie uniwersytetu. Pomimo silnych powiązań z Kościołem katolickim, Newman wyklucza wpływ autorytetu Kościoła lub innych instytucji na jego koncepcję idei uniwersytetu, która według niego miała być oparta na ludzkiej wiedzy i mądrości jako autorytecie, a nie na autorytecie władzy⁴². W drugim wykładzie Newman rozważa status teologii jako nauki na uniwersytecie. Podejmuje ważną kwestię równości i uniwersalności dziedzin nauki, z których nie należy wykluczać teologii lub innych dziedzin, a tym bardziej umniejszać ich ważności i istotności⁴³. Podkreślając, iż wiedza przekazywana na uniwersytecie powinna obejmować całą wiedzę ludzi, zaznaczał, że ważne są wszystkie dziedziny: te, które są pojmowane zmysłami, te powiązane z abstrakcyjnym myśleniem, a również oparte na źródłach⁴⁴. W takim podejściu ważne dla Newmana było podkreślenie, iż cała nauka, materia i istnienie są według niego dziełem Boga, z czego wynika nierozzerwalne połączenie nauki ze światem wiary i religii⁴⁵. Newman poważnie podchodził do problemu traktowania teologii jako nienaukowej i argumentował przeciwko takiemu spojrzeniu na dziedziny nauki⁴⁶. Trzeci i czwarty wykład ze swojej irlandzkiej serii poświęcił fenomenowi teologii i jej znaczeniu w edukacji wyższej oraz relacji pomiędzy teologią a innymi dziedzinami nauki. Newman uważał, że nauka i wiedza, jaką zdobyli ludzie, jest spójna i tworzy całość, nie należy żadnej dziedziny bagatelizować i spychać na dalszy plan lub wręcz rezygnować z niej na uniwersytecie⁴⁷. Ten pogląd podpierał argumentem, iż wiedza, która jest prawdziwa, musi stanowić całość, ponieważ jeśli nie będzie w całości, to prawda pozostanie niepełna, a jakiegokolwiek wykreślanie części wiedzy jest w takiej sytuacji ignorancją⁴⁸.

Newman zwracał uwagę na konieczność wykorzystywania wiedzy i zdobytych kompetencji do wyższych celów, a także do ogólnego, holistycznego rozwoju człowieka. Nie zgadzał się z koncepcją mówiącą, iż cała nauka ma być praktyczna lub stosowana sama dla siebie; jako przykład podawał sztuki piękne: malarstwo, rzeźbę, architekturę, muzykę. Wskazywał, iż mogą być one wykorzystane zarówno same dla siebie, w imię tworzenia sztuki, lecz najważniejsze jest wykorzystanie ich dla większego znaczenia, rzecz jasna

⁴⁰ J.H. Newman, *Idea uniwersytetu*, tłum. P. Mroczkowski, Warszawa 1990, s. 94.

⁴¹ J.H. Newman, *O rozwoju doktryny chrześcijańskiej*, tłum. J.W. Zielińska, Warszawa 2005, s. 51–52.

⁴² J.H. Newman, *The Idea...*, s. 18.

⁴³ Ibidem, s. 26.

⁴⁴ Ibidem, s. 29.

⁴⁵ Ibidem, s. 34.

⁴⁶ Ibidem, s. 39.

⁴⁷ Ibidem, s. 55.

⁴⁸ Ibidem, s. 56–57.

w przypadku sztuki Newman nawiązywał głównie do sztuki sakralnej, której głównym celem było wyrażanie prawdy i umożliwienie przeżywania duchowości w budynkach kościelnych i poza nimi⁴⁹. Ważna była nie sama nauka dla nauki i wiedza dla wiedzy, lecz wykorzystanie jej w dobry sposób: anatomia do leczenia ludzi, a nie utwierdzanie się w wątpliwościach dotyczących natury duchowości człowieka, wiedza ekonomiczna wykorzystywana do dobrych celów, a nie do pomnażania majątku kosztem innych⁵⁰. Jak widać, wszystkie swoje rozważania Newman odnosił do religii i etyki chrześcijańskiej, które kształtowały jego światopogląd. Nie traktował jednak innych dziedzin nauki jako wrogich wobec teologii, lecz szukał wspólnego celu i sensu rozwoju we wszystkich dziedzinach⁵¹.

Wykład piąty Newman poświęcił kwestii wiedzy jako celu samego w sobie, bez celów użytecznych⁵². Podkreślał on w tym aspekcie konieczność wszechstronnego rozwoju młodego człowieka; uznał, że nauczanie tylko jednej dziedziny może przynieść odwrotny skutek niż oczekiwany; zamiast wybitnej specjalizacji w danej dziedzinie człowiek niemający wiedzy z innych dziedzin jest ograniczony w swoim pojmowaniu nauki i rzeczywistości⁵³. Jego zdaniem, współpraca znawców różnych dziedzin, którzy mają również ogólne pojęcie o tych przedmiotach, w których się nie specjalizowali, może przyczynić się do lepszego rozwoju nauki poprzez konsultacje, dyskusje i wzajemną pomoc⁵⁴. Takie środowisko naukowe jest też korzystniejsze dla studentów, których Newman nie chciał ograniczać w poznawaniu świata nauki. Newman zawarł w tym wykładzie także swoją definicję *liberal education* – edukacji opartej na rozwoju indywidualnym, na ćwiczeniu umysłu, logiki i refleksji, w kontraście do edukacji stricte praktycznej i opartej na działaniu fizycznym⁵⁵. Uważał, że jest to ideał edukacji gentlemana, który umożliwi naukę realizowaną jako cel sam w sobie – zgodnie z założeniem, iż wiedza jest celem sama w sobie i nie potrzebuje celów natury praktycznej⁵⁶.

W szóstym wykładzie Newman w szczególności zajął się sprawą powiązania wiedzy z nauczaniem. W tym kontekście także wygłosił pogląd, iż nauczanie wszelkiej wiedzy jest priorytetowym zadaniem uniwersytetów⁵⁷. Newman częściowo bagatelizował badawczą rolę uniwersytetów, która rozkwitała w XIX wieku. Uważał, że głównym zadaniem uniwersytetu jest przekazywanie wiedzy, praca dydaktyczna, a nie badawcza, chociaż nie skreślał badań naukowych i sam jako rektor w Dublinie nadzorował budowę laboratoriów

⁴⁹ Ibidem, s. 60.

⁵⁰ Ibidem, s. 65.

⁵¹ Ibidem, s. 71.

⁵² J.H. Newman, *Idea...*, s. 183–184.

⁵³ J.H. Newman, *The Idea...*, s. 74.

⁵⁴ Ibidem.

⁵⁵ Ibidem, s. 78.

⁵⁶ Ibidem, s. 80.

⁵⁷ Ibidem, s. 89.

i zachęcał wykładowców do pracy badawczej⁵⁸. Przekazywanie wiedzy, nauczanie, jak opisywał Newman, zaczynało się od rozwoju umiejętności zapamiętywania informacji, a dopiero później wykorzystywanie posiadanej wiedzy do formułowania hipotez, argumentów i wniosków; i właśnie takie zastosowanie wiedzy, wraz z ogólnym rozwojem intelektualnym, miało być celem działalności uniwersytetu⁵⁹. Newman wspierał też ideę nauczania rówieśniczego, którą częściowo zaobserwował na Oxfordzie, i uważał, że większy wpływ na rozwój intelektualny młodego człowieka może mieć spotkanie się z innymi młodymi ludźmi, dyskusje, wspólne ocenianie, uczenie się od siebie nawzajem, zamiast obowiązkowych wykładów i egzaminów w sztywnej formie⁶⁰.

Siódmy wykład został w całości poświęcony kwestii korelacji pomiędzy wiedzą a umiejętnościami zawodowymi. Newman, podtrzymując i podkreślając wcześniej wygłoszone poglądy na temat konieczności kształcenia ogólnego, a nie utylitarne, uznał, iż uniwersytet przygotowuje do pracy, lecz nie tylko do jednego zawodu ograniczonego do jednej dyscypliny⁶¹. Rozwój umysłu i intelektu ma być rozwijany dla samego siebie i dla możliwości, jakie ten rozwój da w przyszłości⁶². Newman argumentuje, że podejmowanie dobrych (dla ogółu środowiska i społeczeństwa) decyzji, np. w przemyśle czy ekonomii, zależne jest nie tylko od wiedzy w danej branży, lecz umiejętności holistycznego ocenienia danej sytuacji czy zjawiska⁶³. Krytycznie odniósł się do tak chwalonej filozofii Johna Locke'a dotyczącej utylitarności edukacji, podkreślając także to, jak cenne jego zdaniem jest na Uniwersytecie w Oxfordzie nauczanie przedmiotów klasycznych, które z pozoru nie mają już zastosowania w XIX-wiecznej Anglii⁶⁴.

Powiązania pomiędzy wiedzą a religią były przedmiotem rozważań Newmana w ósmym z wykładów. Newman uważał, że rozwój religijny człowieka jest częścią nie tylko rozwoju duchowego, lecz także intelektualnego, a sama religia nie jest sprzeczna z rozwojem intelektualnym. W swojej koncepcji podkreślał, że chciałby, aby edukacja uniwersytecka człowieka religijnego poskutkowała rozwojem intelektualnym, a edukacja intelektualisty, zwłaszcza świeckiego, przyniosła mu także rozwój religijny. Religię Newman wplatał w wiedzę i naukę uniwersytecką, co miało dla niego sens w kontekście spojrzenia na wiedzę, która sama w sobie stanowiła cel⁶⁵. Religijność przekazywana na uniwersytecie miała przyczyniać się do rozwoju moralności i sumienia studentów, przygotowując ich do życia w społeczeństwie w sposób zgodny z etyką chrześcijańską⁶⁶.

⁵⁸ E. Duffy, op. cit., s. 84.

⁵⁹ J.H. Newman, *The Idea...*, s. 91–92.

⁶⁰ Ibidem, s. 102–103.

⁶¹ Ibidem, s. 106.

⁶² J.H. Newman, *Idea...*, s. 240–241.

⁶³ J.H. Newman, *The Idea...*, s. 107.

⁶⁴ Ibidem, s. 111–112.

⁶⁵ Ibidem, s. 126.

⁶⁶ Ibidem, s. 130.

Ostatni z wykładów w pierwszej części książki skupiał się na temacie obowiązków Kościoła wobec wiedzy. Newman przede wszystkim podkreślił istotność relacji Kościoła i uniwersytetu, co uzasadniał faktem, iż przyjmując założenie, że cała wiedza łącznie z teologią stanowi całość, z której nie należy niczego wykluczać, to w takiej sytuacji Kościół i teologia są częścią działalności uniwersytetu⁶⁷. Zdaniem Newmana, Kościół ma obowiązek sprawować aktywny nadzór i uczestniczyć w procesie nauczania tych części wiedzy, które są z nim bezpośrednio związane, czyli przede wszystkim teologii⁶⁸. Newman zauważył, iż bez takiej współpracy uniwersytet może stać się miejscem ignorancji teologicznej i zbytnej swobody religijnej prowadzącej do herezji. Ważne z jego perspektywy było także weryfikowanie spójności wiedzy przekazywanej na uniwersytecie, tak by nie było w niej sprzeczności prowadzących do odrzucenia wiary i religii⁶⁹. Jednocześnie zaznaczał, iż edukacji uniwersyteckiej nie można ograniczyć tylko do literatury chrześcijańskiej, lecz każda dziedzina nauki powinna dysponować odpowiednią naukową literaturą, adekwatną do stanu wiedzy⁷⁰. Podejmując temat współpracy Kościoła z uniwersytetem, Newman podkreślił, iż uniwersytet ma uczyć całej wiedzy i przygotowywać człowieka do życia w świecie i że należy mocno rozgraniczyć seminarium dla duchownych i klasztoru od uniwersytetów, gdyż mają inny cel i powinny mieć inne zastosowanie⁷¹.

Druga część *The Idea of a University* składa się z kolejnych dziesięciu wykładów wygłoszonych przez Newmana, dotyczących przedmiotów kształcenia na uniwersytecie i ma ona znacznie bardziej praktyczny charakter niż część pierwsza. Kierowane były nie tylko do ogółu społeczności uniwersyteckiej w Dublinie, lecz do wykładowców oraz studentów zajmujących się konkretnymi dziedzinami nauki. Pierwsze dwa wykłady dotyczyły nowo otwartej *School of Philosophy and Letters* (Szkoła/Wydział Filozofii i Listów) na Uniwersytecie Katolickim w Irlandii. Newman wygłosił tam swoją opinię, iż nauki klasyczne, oparte na literaturze greckiej i rzymskiej, były od wieków narzędziem w edukacji i nie należy go odrzucać tylko ze względu na rozwój innych dziedzin nauki⁷². Uważał, że wspomniana literatura i filozofia nadal mają w sobie potencjał wart zastosowania w edukacji wyższej i że są to źródła, które na tym wydziale należy wykorzystać do kształcenia studentów.

W wykładzie trzecim Newman zajął się tematem literatury, zwłaszcza katolickiej. Zaznaczył, że w określeniu literatury katolickiej nie chodzi mu o literaturę religijną⁷³, lecz o literaturę tworzoną przez katolickich autorów. Przy okazji zauważył, iż w osiągnięciach nauki należy doceniać literaturę i autorów niezależnie od wyznania, przyjmując założenie,

⁶⁷ Ibidem, s. 144.

⁶⁸ Ibidem.

⁶⁹ Ibidem, s. 148.

⁷⁰ Ibidem, s. 153.

⁷¹ Ibidem, s. 155.

⁷² Ibidem, s. 168.

⁷³ Ibidem, s. 189.

że w nauce wszyscy dążą do obiektywnej prawdy⁷⁴. Tym samym pozostawił w swojej koncepcji edukacji możliwość dużej swobody w kwestii wyboru adekwatnej literatury przedmiotu.

Wykład czwarty rozszerzył tematykę koncepcji edukacji Newmana o edukację podstawową – przede wszystkim w kontekście konieczności opanowania odpowiedniego programu przed rozpoczęciem edukacji wyższej oraz egzaminów wstępnych na uniwersytecie⁷⁵. Newman wskazał na konieczność zapoznawania się z literaturą już od młodego wieku, znajomość podstaw gramatyki łacińskiej i greckiej oraz rozeznanie w wiedzy religijnej, zarówno dla własnego rozwoju intelektualnego, jak i dla możliwości kontynuowania kształcenia na uczelni wyższej⁷⁶.

W piątym wykładzie Newman poruszył temat „niewierności” wierze i religii, która szerzyła się jego zdaniem w XIX wieku⁷⁷. Uważał on, iż zadaniem uniwersytetu, w szczególności katolickiego, jest zadbanie o nauczanie religii nie tylko jako przedmiotu, lecz także kultywowanie wiary i dbanie o to, by teologiczne treści nauczane na uniwersytecie były zgodne z nauczaniem Kościoła⁷⁸. Szósty wykład w całości został poświęcony kwestii głoszenia kazań na uniwersytecie, chociaż kwestie, które zaznaczył, dotyczyły nie tylko uniwersytetu. Newman podkreślał, że głównym zadaniem głoszących ma być dobro duchowe słuchaczy, i jest to określony cel, do którego należy bezpośrednio dążyć poprzez głoszone słowa⁷⁹. Zauważył też, iż nie elokwencja, dykcja i retoryka są najważniejsze, lecz większe znaczenie ma duchowy wymiar przekazywanych w kazaniach treści⁸⁰.

Siódmy wykład Newman wygłosił w *The School of Medicine* – na Wydziale Medycyny. Jego wykład dotyczył chrześcijaństwa i nauk fizycznych. Newman przede wszystkim skupił się w swojej wypowiedzi na temacie konfliktu pomiędzy teologią a naukami fizycznymi (medycznymi), który jego zdaniem w rzeczywistości nie ma miejsca⁸¹. Uzasadniał to przede wszystkim tym, iż doktryny ani Pismo Święte nie zaprzeczały niczemu, co nauki medyczne odkrywają. Tłumaczył to także opisaną w pierwszej części książki argumentacją, iż rozwój każdej nauki jest potrzebny, ponieważ dzięki niej można czynić dobro, co w kwestii medycyny jest niepodważalne⁸². Z perspektywy Newmana zarówno teologia, jak i nauki medyczne są nie tylko naukami spójnymi, lecz także niezależnymi⁸³ (choć-

⁷⁴ Ibidem, s. 190.

⁷⁵ Ibidem, s. 209.

⁷⁶ Ibidem, s. 211–213.

⁷⁷ Ibidem, s. 242.

⁷⁸ Ibidem, s. 244.

⁷⁹ Ibidem, s. 254.

⁸⁰ Ibidem, s. 255.

⁸¹ Ibidem, s. 268.

⁸² Ibidem, s. 269.

⁸³ Ibidem, s. 271.

by w swych metodach badawczych⁸⁴), gdyż jeśli dążą do prawdy, a taki jest cel nauki, to i tak w swojej niezależności będą spójne, ponieważ z chrześcijańskiego punktu widzenia prawda jest jedna⁸⁵.

Podobną tematykę Newman podjął w ósmym wykładzie. Zwrócił się do *The School of Science* (Wydział Nauk Ścisłych), poruszając temat chrześcijaństwa i badań naukowych. Celem jego wykładu było rozprawienie się z tematem rzekomego konfliktu pomiędzy teologią a naukami ścisłymi⁸⁶. Zmagania nauk ścisłych z religią i teologią w XIX wieku porównał on do wcześniejszych odkryć ludzkości mających podobny skutek, jak chociażby przewrót kopernikański w XVI wieku⁸⁷. Newman podkreślił konieczność rozwoju nauk ścisłych w celu odkrywania prawdy⁸⁸.

Dziewiąty wykład Newman skierował do studentów *The Evening Classes* – młodych przedstawicieli klasy średniej, pracujących mieszkańców Dublina, którzy studiowali wieczorowo na Uniwersytecie⁸⁹. Tematem jego wykładu była dyscyplina umysłu. Newman uważał, iż studenci nie mają uczyć się tylko i wyłącznie dla swoich własnych korzyści, lecz dla dobra ogółu społeczeństwa irlandzkiego⁹⁰. Zachęcał ich do wytrwałej pracy, rozwoju intelektualnego i duchowego, mówiąc o tym, jak wiele zależy od nich samych poprzez decyzje, które podejmują⁹¹. Podkreślił wagę uczestniczenia w wykładach, które cieszyły się dużą frekwencją⁹², zachęcał do korzystania z literatury, także technicznej⁹³. Na zakończenie udzielił studentom kilku rad: zwrócił ich uwagę na konieczność weryfikowania faktów i zadawania pytań jako części rozwoju intelektualnego, wskazał na potrzebę uważnego słuchania, zwłaszcza podczas dyskusji⁹⁴.

Ostatni z wykładów wybranych do książki był kolejnym dotyczącym chrześcijaństwa i medycyny. Główną tezę Newmana było spostrzeżenie, iż medycyna zajmuje się zdrowiem ciała człowieka i jego fizyczną naturą, a religia zajmuje się duchem, moralnością, sumieniem i religijną naturą człowieka⁹⁵. Newman uważał, że skoro to umysł i dusza człowieka panują nad ciałem, to są one ważniejsze, i priorytetowe decyzje powinny być podejmowane na podstawie wiary i religii, a nie znajomości nauk medycznych – prawa

⁸⁴ Ibidem, s. 276.

⁸⁵ Ibidem, s. 279.

⁸⁶ Ibidem, s. 285.

⁸⁷ Ibidem, s. 292.

⁸⁸ Ibidem, s. 294.

⁸⁹ Ibidem, s. 300.

⁹⁰ Ibidem, s. 301.

⁹¹ Ibidem, s. 304.

⁹² Ibidem, s. 308.

⁹³ Ibidem, s. 305.

⁹⁴ Ibidem, s. 311.

⁹⁵ Ibidem, s. 317.

moralne i religijne według Newmana górowały nad prawami medycyny⁹⁶. Uznając pewne ograniczenie lekarzy do pojmowania człowieka jedynie przez pryzmat fizyczności, wskazał studentom konieczność wieloaspektowego spojrzenia na człowieka jako istotę nie tylko fizyczną, ale także duchową, rozwijającą się intelektualnie i społecznie⁹⁷.

W swoich rozważaniach Newman starał się zachęcić i wesprzeć studentów i wykładowców zmagających się być może z wątpliwościami dotyczącymi kierunków ich badań naukowych. Uzasadniał on słuszność rozwoju nauki nie tylko w kontekście świeckim, ale przede wszystkim religijnym. Newman nie starał się sprawiać wrażenia, że zna się na wszystkich dziedzinach i wszędzie ma coś do powiedzenia – wręcz przeciwnie, podkreślał swoją nieznajomość niektórych dziedzin i zaznaczał, iż jego celem jest odniesienie tematyki dziedzin do koncepcji edukacji chrześcijańskiej i religii katolickiej, a nie wygłaszanie wykładów z pozycji laika⁹⁸.

John Henry Newman w pewnym sensie nie pasował do czasów, w których przyszło mu żyć. Jego racjonalne i spójne podejście do tematu prawdy i rozwoju dziedzin naukowych, godzące ze sobą głęboką wiarę i religijność z nauką i docenieniem osiągnięć intelektualnych człowieka mogło budzić wiele kontrowersji w wiktoriańskiej Anglii, gdzie religia i nauka, wiara i rozum, często nie szły ze sobą w parze⁹⁹. Jednym z przełomowych wydarzeń dotyczących tych kontrowersji była publikacja *On the Origin of Species* (O powstawaniu gatunków) Charlesa Darwina, co do której Newman nie miał wielu zastrzeżeń – uważał, iż sama teoria ewolucji nie zaprzecza ani samemu chrześcijaństwu, ani stworzeniu świata przez Boga, tylko właśnie być może ta teoria lepiej tłumaczy stworzenie, którego nadal jako ludzie nie pojmujemy w odpowiedni sposób¹⁰⁰.

Koncepcja edukacji uniwersyteckiej Newmana była utopijnym ideałem, który nigdy nie zaistniał w pełnej formie. Jego wizja miejsca idealnego dla rozwoju jednocześnie intelektualnego i duchowego dla młodych katolików nie miała możliwości funkcjonowania w całej swej okazałości, co było wynikiem przede wszystkim przemian społeczno-gospodarczych (zarówno w Irlandii, jak i innych miejscach), które poskutkowały przewyższeniem wartości nauk ścisłych i technicznych oraz badań naukowych nad klasyczną edukacją uniwersytecką¹⁰¹.

Chociaż Newman swoją koncepcję edukacji uniwersyteckiej kierował w XIX wieku przede wszystkim do osób wyznania katolickiego, większa część tej idei nie dotyczyła samej wiary, lecz ogólnego postrzegania nauki i prawdy. Do dziś część jego koncepcji można zauważyć na uniwersytetach na całym świecie – mimo że nie wszędzie jest to bezpośrednio zaczerpnięte z jego koncepcji, to jednak jest dowodem, iż jego idea w dużej

⁹⁶ Ibidem, s. 318.

⁹⁷ Ibidem, s. 319.

⁹⁸ Ibidem, s. 315.

⁹⁹ P. Karpiński, op. cit., s. 55–74.

¹⁰⁰ C.S. Dessain, T. Gornall, *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, t. 24, Oxford 1973, s. 77–78.

¹⁰¹ J. Fijał, *J.H. Newmana idea uniwersytetu*, "Studia Theologica Varsaviensia" 1979, 17/1, s. 103.

mierze miała sens i nadal jest aktualna. Dostrzec można poszukiwanie równowagi w ścisłych naukach praktycznych i naukach klasycznych, jak filozofia czy etyka, które obecne są w wielu programach studiów niezależnie od kierunku. Holistyczne i interdyscyplinarne podejście do edukacji, swoboda w nauce oraz naukowe odkrywanie prawdy, rzeczywistości, cechują nie tylko koncepcję Newmana, lecz także współczesne uniwersytety.

Bibliografia

- Church R.W., *The Oxford Movement: Twelve Years, 1833–1845*, London 1891.
- Chadwick O., *The Mind of the Oxford Movement*, Stanford 1960.
- Cwynar K. M., *Idea uniwersytetu w kulturze europejskiej*, „Polityka i Społeczeństwo” 2005, nr 2, s. 46–59.
- Dessain C.S., Gornall T., *The Letters and Diaries of John Henry Newman*, t. 24, Oxford 1973.
- Duffy E., *John Henry Newman: A Very Brief History*, London 2019.
- Faught C.B., *Oxford Movement: A Thematic History of the Tractarians and Their Times*, Philadelphia 2003.
- Fijaś J., *J.H. Newmana idea uniwersytetu*, „Studia Theologica Varsaviensia” 1979, 17/1.
- Honoré J., *Mysł John’a Henry’ego Newmana*, tłum. C. Mazurek, Lublin 2019.
- Karpiński P., *Kardynał John Henry Newman*, Kraków 2008.
- Ker I., *John Henry Newman: A Biography*, Oxford 2009.
- Ker I., *Następnym Doktorem Kościoła powinien zostać John Henry Newman*, <https://wszystkocoinajwazniejsze.pl/o-ian-ker-nastepnym-doktorem-kosciola-powinienzostac-john-henry-newman/> [dostęp: 1.05.2022].
- Moody T.W., *The Irish University Question of the Nineteenth Century*, „History” 1958, nr 43(148), s. 90–109.
- Newman J.H., *Idea uniwersytetu*, tłum. P. Mroczkowski, Warszawa 1990.
- Newman J.H., *List do Księcia Norfolk. O sumieniu*, tłum. A. Muranty, Bydgoszcz 2002.
- Newman J.H., *O rozwoju doktryny chrześcijańskiej*, tłum. J.W. Zielińska, Warszawa 2005.
- Newman J.H., *The Arians of the Fourth Century*, Cambridge 1991.
- Newman J.H., *The Church of the Fathers*, London 1868.
- Newman J.H., *The Idea of a University*, Overland Park 2020.
- Newman J.H., *Tract 90: On Certain Passages in the 39 Articles*, London 1841.
- Purcell E.S., *Life of Cardinal Manning*, London 1896.
- Obirek S., *Nowe spojrzenie na koncepcję uniwersytetu Johna Henry’ego Newmana*, „Człowiek i Społeczeństwo” 2021, t. 52, s. 107–122.
- Surmiak W., *Johna Henry’ego Newmana teoria edukacji katolickiej*, „Roczniki Teologiczne” 2021, t. 68, z. 3, s. 95–113.
- Ward W., *The Life of John Henry Cardinal Newman*, t. 1, London 1912.
- Obząd kanonizacji pięciu błogosławionych 13 października 2019, <https://press.vatican.va/content/salastampa/it/bollettino/pubblico/2019/10/13/0792/01629.html#en> [dostęp: 13.10.2021].